

ภาพพจน์ในชีวิตประจำวัน

FIGURES OF SPEECH IN EVERYDAY LIFE

ศุภรางค์ อินทรารณ Ph.D. *

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

เรื่องภาพพจน์เป็นเรื่องหน้าปากอก เพราะมีคำที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมวิจารณ์เขียนไว้มากมาย ผู้ที่สอนวรรณกรรมวิจารณ์ก็สอนกันอยู่เป็นประจำ แม้กระนั้นเราก็ยังพบว่า ในวงการทั่วไป เช่น สื่อมวลชน เป็นต้น และแม้ในวงการการศึกษาของ มีผู้ใช้คำว่าภาพพจน์คลาดเคลื่อนอยู่เสมอ ผู้เขียนเองก็มีนิสึและเพื่อนร่วมงานมาขอให้อธิบายความแตกต่างของภาพพจน์ชนิดต่าง ๆ ไม่ได้ขาด เพราะบางชนิดใกล้เคียงกันมากจนอาจใช้ชื่อของอีกชนิดหนึ่งเรียกแทนได้ แต่ก็ยังมีข้อที่แตกต่างกัน

ภาพพจน์ (figure of speech) หมายถึงการใช้ภาษาให้เกิดภาพ คือสำนวนภาษารูปแบบหนึ่งเกิดจากการเปรียบเทียบของอรรถาด้วยวิธีการต่างๆ ให้ผิดแปลกไปจากการเรียงอรรถาด้วยคำ หรือความหมายตามปกติ เพื่อให้เกิดภาพหรือให้ความหมายพิเศษ อาจเป็นการใช้คำในความหมายที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง หรือที่เรียกว่าความหมายโดยนัย หรืออาจเป็นการใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบ โดยนำสิ่งที่ไม่เหมือนกันมาเปรียบเทียบกันด้วยวิธีต่างๆ เพื่อมุ่งให้เกิดอรรถาของอรรถาเป็นสำคัญ

ภาพพจน์ไม่ได้มีแค่ในวรรณกรรมเท่านั้น แม้ในชีวิตประจำวันก็ใช้กันทั่วไป ในบทความเรื่องนี้จะเน้นภาพพจน์ที่คนไทยใช้กันในชีวิตประจำวัน แต่อาจมีคำประพันธ์แทรกอยู่บ้างหากเห็นว่าเป็นการทำให้เห็นการเปรียบเทียบชัดเจน

ในหนังสือ พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม:

ภาพพจน์ โวหารและกลการประพันธ์ ของราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๕, หน้า ๑๐๕ - ๑๑๐) แบ่งภาพพจน์ออกเป็น ๒ ชนิด คือ

๑. ภาพพจน์วาทศิลป์

(Rhetorical figure)

เป็นการเรียบเรียงอรรถาที่ผิดแปลกไปจากการใช้ภาษามาตามปกติหรือผิดไปจากธรรมดา โดยไม่เปลี่ยนแปลงความหมายของคำ เช่น การพูดถึงสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือสิ่งที่พูดไม่ได้คือเป็นบุคคล เพื่อให้เกิดผลทางอารมณ์ ภาพพจน์วาทศิลป์ที่สำคัญได้แก่พวกอรรถาการวิเศษ และการอรรถาเชิงอรรถาการวิเศษ

๒. ภาพพจน์เปรียบเทียบ (Tropes)

เป็นการใช้อรรถาคำเพื่อให้ผิดแปลก โดยมีการเปลี่ยนแปลงความหมายพื้นฐานของคำ คือภาพพจน์ที่ตั้งใจให้ความหมายโดยนัยของภาษา (connotation หรือ figurative meaning) ให้แตกต่างไปจากความหมายโดยอรรถา (denotation หรือ literal meaning) ภาพพจน์เปรียบเทียบหลักๆ ที่นิยมใช้ก็คือพวกอุปมา อุปสัณณ์ บุคลาธิษฐาน นามนัย เป็นต้น (Beckson, & Ganz, c1990, p. 290)

และยังมีภาพพจน์ทางเสียง ซึ่งหมายถึงการใช้เสียงของคำสร้างภาพและความหมายพิเศษ

ในตำราวรรณกรรมวิจารณ์ส่วนใหญ่ไม่ได้รวมภาพพจน์ทางเสียงไว้กับภาพพจน์ชนิดอื่นๆ แต่จะนำไปกล่าวในเรื่องกลวิธีการประพันธ์ด้านการใช้

คำเดียวของคำ จังหวะ สัมผัส เป็นต้น ส่วนภาพพจน์วาทศิลป์กับภาพพจน์เปรียบเทียบมักนำมารวมกัน เพราะมีลักษณะและความหมายเป็นความเปรียบใกล้เคียงกัน คำราชาจะแบ่งภาพพจน์ชนิดต่างๆ เรียงกันไป เช่น อุปมา อุปมาอุปไมย บุคลาธิษฐาน นามนัย สัมพจน์ ปฏิภาคพจน์ เป็นต้น โดยไม่คำนึงถึงโครงสร้างและวิธีเปรียบเทียบในภาพพจน์เหล่านั้นว่ามีส่วนใดคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกัน

ในบทความเรื่องนี้จะแบ่งภาพพจน์ออกเป็นประเภทต่างๆ โดยใช้โครงสร้างและวิธีเปรียบเทียบเป็นเกณฑ์ ดังนี้

๑. เปรียบเหมือน

ได้แก่การนำของ ๒ สิ่งหรือความคิด ๒ อย่างที่ต่างกันมาวางเทียบกัน ให้เห็นความคล้ายคลึงกัน อาจเปรียบเทียบหรือเปรียบเทียบเป็นเรื่องเป็นราว แบ่งเป็นชนิดย่อยได้ ๒ ชนิด

๑.๑ อุปมา (Simile)

คือการนำของ ๒ สิ่ง หรือความคิด ๒ อย่างมาวางเทียบกัน แล้วเชื่อมด้วยคำประเภทที่มีความหมายว่า 'เหมือน' หรือ 'ใกล้เคียง' เช่น เหมือน กล้าย เป้า เทียน เทียบ ทาน พาง ฟ้าง เฝียง เฝียง เอห์ ประเอห์ ประเหล ดุจ ประดุจ หนึ่ง ประหนึ่ง ดัง ดัง เดด เช่น ฉั้น เปรียบ ป่าน ปูน

ราว(กับ) กล(กะ) เอียง อย่าง อย่างกับ (ยังกับ) ฉั้นใด...ฉั้นนั้น อย่างไร...อย่างนั้น รวมทั้งคำว่า กว้าง หรือนำคำเชื่อมเข้าพวกนี้มาซ้อนกัน เช่น

กลัวเหมือนหนูกลัวแมว คำเหมือนอีกา ดูเหมือนเสือ ร้อนเหมือนไฟ เย็นเหมือนน้ำแข็ง ข้างเหมือนคำ เบาทเหมือนสำลี ขาวเหมือนปูน ความรักเหมือนโคฉีก งามราวกับภาพวาด สว่างยิ่งกกลางวัน เอียงอย่างประคองตั้งนางหงส์ ร้อยอย่างปัด ตะโกนดังกว่าฟ้าร้อง

ดูแม่แทนาทนทุกเพียง	พสุธา
ดูจนตรอกอยู่	ภาสกว้าง
ดูพิฆาตศิขรา	เมรุมาศ
ดูพระอาทิตย์อ้าง	อาวุธจักร (โคตรโลกนิต)

รวมทั้งคำว่า เป็น และ คือ เมื่อมีความหมายว่า 'เหมือน' ด้วย เช่น

เห็นเป็นเกลียว เรียบร้อยเป็นคำหับไว้ ไซเป็นแก้ว ใจร้อนเป็นไฟ ใจสาเป็นปลาชิว ขนเป็นดังเป็นค่าง งงเป็นไก่ตาแตก

กรรมาคือกลีบกลมโลก- มลกลมเกลี้ยงผอง (สมุทรโฆษคำฉันท์)

หลักของอุปมาคือจะต้องนำของ ๒ สิ่ง หรือความคิด ๒ อย่างที่ต่างกันมาวางไว้ด้วยกัน และมีคำเชื่อม ถ้าวางไว้เพียงอย่างเดียวแล้วให้แทนอีกอย่าง

หนึ่งไม่ใช่อุปมา และที่ต่างกันก็คือ ต้องเปรียบกับ
สิ่งอื่นที่เป็นคนละประเภทจึงจะเป็นอุปมา แต่ถ้า
เปรียบกับคนเอง หรืออยู่ในวิสัยที่เหตุการณ์นั้นจะเกิด
ขึ้น หรือเป็นอย่างที่เปรียบได้ หรือถ้าของ ๒ สิ่งนั้น
เป็นของประเภทเดียวกันก็ไม่ใช่อุปมา ตัวอย่างเช่น

เวลาใครนายคนนี้ดูเหมือนยักษ์ เป็นอุปมา
เขมเป็นอะไรไป นังละลิมละลือเหมือนคน

อกหัก

เขาทำหน้าสงัดเหมือนมอยาจะถามอะไร
ประโยค ๒ ประโยคหลังไม่ใช่อุปมา เพราะ
เปรียบกับตนเอง และอยู่ในวิสัยที่จะเกิดขึ้นได้ เป็น
การคาดคะเนธรรมดา ซึ่งเราอาจจะเปลี่ยนประโยค
ใหม่ได้ว่า

เขมเป็นอะไรไป นังละลิมละลือ อกจะออก

หัก หรือ

เขาทำหน้าสงัด คงเขากจะถามอะไร
เด็กคนนี้ว่ายนํ้าเก่งเหมือนพ่อเขา ไม่ใช่
อุปมา เพราะเขมคงอยู่ในวิสัยที่คนทั่วไปจะเก่งได้
เด็กคนนี้ว่ายนํ้าเก่งเหมือนปลา เป็นอุปมา
เพราะคนกับปลาต่างกัน

ตึกถ้ำฉังระเบิดเสียงสนั่นราวกับจะถล่มลง
มา ไม่ใช่อุปมา เพราะตึกอยู่ในวิสัยที่จะถล่มได้หากมี
การระเบิด

ตึกถ้ำฉังระเบิดเสียงสนั่นราวกับฟ้าผ่า เป็น
อุปมา เพราะตึกกับฟ้าผ่าต่างกัน

ช่วงเชือกนี้ตัวใหญ่กว่าเชือกที่เขาเดิน ไม่ใช่

อุปมา

คนอะไรตัวใหญ่ยังกระช้าง เป็นอุปมา เพราะ
คนกับช้างต่างกัน

ตัวเธอเล็กกว่าอุเชานิคเคียว เป็นอุปมา
เพราะคนกับอุเชานิคเคียวต่างกัน

ถ้าเราเปรียบกับสิ่งของประเภทเดียวกัน
หรือคนเหมือนกัน จะต้องมีสิ่งของหรือคนที่มิชื่อ
เสียงเป็นที่รู้จักด้วยลักษณะเด่นอย่างใดอย่างหนึ่ง
ซึ่งเราอาจจะเปรียบโดยอ้างชื่อเฉพาะหรือชื่อ
ตำแหน่งที่เป็นที่รู้จักกันดี เช่น

อุชเขาแต่งกลอนเก่งเหมือนสุทราภรณ์
เขาสร้างกำแพงบ้านสูงยิ่งกับกำแพงเมืองจีน
ผู้ชายคนนี้เจ้ารู้เหมือนค้อนสวน
ผู้หญิงคนนี้ได้วอกว้างงานจักรวาลอีก

๑.๒ แนวเทียบ / อุตสาหณ์

(Analogy / Allegory)

Stageberg & Anderson (c1952, p.
431) เรียกภาพพจน์ชนิดนี้ว่า allegory แต่ตำราเล่ม
อื่นเรียกว่า analogy คือการนำเรื่อง ๒ เรื่อง หรือ
เหตุการณ์ ๒ เหตุการณ์มาวางเทียบเข้าด้วยกันแล้ว
เทียบให้เห็นความเหมือนกันในแต่ละจุด เป็นการ
ขยายความจากอุปมาหรืออุปลักษณะ จะได้คำที่มี
ความหมายว่า 'เหมือน' หรือไม่ได้ก็ได้ ถ้าเปรียบ
กับโวหารในการพูดหรือการเขียนจะเป็นการใช้อุปมา

โวหารนั้นเอง เช่น

มีบุตรที่ฉลาดคนเดียว ย่อมดีกว่าแม้จะมี
บุตรที่โง่เง่าตั้งร้อยคน; ดวงจันทร์ดวงเดียว ย่อม
กำจัดความมืดให้ปราศหายไปได้; แต่ดวงดาวนับร้อย
ย่อมไม่ไร้เลย (เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป,
มหิโตปเทศ)

แววววันอันส่องจ้า สาดได้แสงจันทร์จ้า
จากห้วงหาหน

เพียงคลอโกมุขสร้อย คู่หุบหุบกลีบน้อย
หนึ่งนั้นอันใด

เปลวไฟรักคู่แค้นไว้ เพียงรุ่มรุ่มจิตเจ้า
เนืองนิจนวลนาง

หากพิพากมอดม้วย เมื่อรักเสียขมดกด้วย
พิษร้อนเพลิงพลาญ
(ถอดความมาจาก กาพย์เห่ สกุนตลาฉบับสันสกฤต)

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๕, หน้า ๑๓)
กล่าวไว้ แนนเทียบ (analogy) คือการเปรียบเทียบ
ของสองสิ่งซึ่งเหมือนกันในบางแง่ และกล่าวไว้
อุปมาเป็นแนวเทียบที่แสดงออกมาอย่างชัดเจน ส่วน
อุปลักษณ์เป็นแนวเทียบที่ซ่อนโดยนัย สรุปว่าแนว
เทียบไม่ใช่ภาพพจน์ชนิดใดชนิดหนึ่ง

ส่วน อุปมานิทาน (allegory) คือเรื่องที่แต่ง
เป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้ มีความหมายเป็น ๒
นัย ความหมายแรกเป็นความหมายพื้นผิว ความ
หมายที่สองเป็นความหมายอีก (ราชบัณฑิตยสถาน,

๒๕๓๕, หน้า ๒) หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการเล่าเรื่อง
หนึ่งแทนอีกเรื่องหนึ่ง หรือเหตุการณ์หนึ่งแทนอีก
เหตุการณ์หนึ่ง มีที่มาจากแนวเทียบหรืออุปมาพจน์
ซึ่งนำเหตุการณ์ ๒ เหตุการณ์มาวางเทียบกัน แต่ตัด
สิ่งที่นำมาเทียบในอุปมาพจน์ออก ให้เหลือเหตุการณ์
เดียว แต่มีความหมายโดยนัยแทนอีกเหตุการณ์หนึ่ง
หรือเล่าเรื่องเดียว แต่ให้หมายถึงอีกเรื่องหนึ่งด้วยใน
ขณะเดียวกัน

สรุปว่า ทั้ง analogy และ allegory มีทั้ง
ความหมายที่หมายถึงภาพพจน์และไม่ใช่ว่าภาพพจน์
ล้วนเป็นภาพพจน์ก็จะหมายถึงชนิดที่ยกตัวอย่างข้างต้น

๒. เปรียบเป็น

คือการแทนค่าสิ่งหนึ่งหรือความคิดหนึ่ง
ด้วยอีกสิ่งหนึ่งหรืออีกความคิดหนึ่ง อาจเชื่อมด้วย
คำว่า เป็น หรือ คือ หรือไม่ได้เชื่อมด้วยคำว่าอะไร
แต่ก็ได้ เพียงแต่ยกลักษณะเด่นของสิ่งนั้นมาก่อ
แบ่งเป็นชนิดย่อยคือ

๒.๑ อุปลักษณ์ (Metaphor)

คือ ภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งที่ต่างกัน ๒
สิ่งหรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกัน
มาเปรียบเทียบกัน โดยเปรียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่ง
หนึ่งโดยตรง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๕, หน้า
๑๓๔) อีกนัยหนึ่งคือการเปรียบโดยนัยโดยใช้คำว่า

เป็น หรือ คือ (ที่ไม่ได้แสดงนิยาม และไม่ได้แปลว่า 'เหมือน' อย่างในข้อ ๑.๑) มาเชื่อม เช่น

ถูกเป็นแก้วคาควงใจของเขา เธอคือแสงสว่างในชีวิตฉัน เป็นปูเป็นตาให้พ่อแม่ ไม่มีคนเป็นมือเป็นเท้า (หรือ รอมือรองเท้า ซึ่งย่อมาจาก เป็นที่รองมือรองเท้า)

บางทีไม่มีอะไรเชื่อมเลย เพียงแต่นำคำมาวางคู่กันเฉยๆ เพื่อเปรียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง เช่น อมวลา ทะเลอารมณ์ อาณาจักรใจ

การใช้คำด้วยความหมายโดยนัยก็เป็นอุป-
ลักษณะ เช่น

พ่อแม่เปิดไฟเขียวให้ฉันกบกับเธอแล้ว

การใช้คำว่า เป็น หรือ คือ ไม่ใช่จะมีความหมายเป็นอุปลักษณะเสมอไป เนื่องจากโดยปกติคำทั้งสองนี้ใช้ในประโยคนิยาม เช่น

พระมหากษัตริย์คือประมุขของชาติ เป็นนิยาม ไม่ใช่อุปลักษณะ

พระมหากษัตริย์คือศูนย์รวมใจของคนทั้งชาติ เป็นอุปลักษณะ

พ่อแม่เป็นผู้ที่กตัญญู เป็นนิยาม ไม่ใช่อุปลักษณะ

พ่อแม่เป็นพรหมของบุตร เป็นอุปลักษณะ

ถ้าอุปลักษณะใช้บ่อยๆ จนติดอยู่เป็นจำนวน

ในภาษา เรียกว่า อุปลักษณะไร้พลัง (dead metaphor) เช่น คืน เขา หัวคะมำ หัวใจ ของเรื่อง

อุปลักษณะยังมีชนิดย่อยๆ อีก แต่ไม่ค่อยมีใช้ในชีวิตประจำวัน (ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๘, หน้า ๘๔ และ ๑๔๐)

ชนิดหนึ่งได้แก่ อุปลักษณะลดสภาพ (diminishing metaphor) หมายถึง อุปลักษณะชนิดที่เรื่องที่นำมาเปรียบกับเรื่องที่ต้องการจะเปรียบเข้ากันไม่ได้ แต่สิ่งที่ได้กลับเป็นข้อความที่คนคอยชวนให้พิจารณาและกระตุ้นความคิด มักใช้ในกรณีพจน์แนวอภิปราย

ส่วนอีกชนิดหนึ่งได้แก่ อุปลักษณะประสม (mixed metaphor) หมายถึง อุปลักษณะที่ใช้ความเปรียบเทียบสองอย่างในประโยคเดียว โดยการเปรียบเทียบอย่างที่สองไม่สัมพันธ์กับอย่างแรก จนทำให้คนพูดถึงทั้งสองนั้นสับสน เช่น "นาวาแห่งประชาธิปไตยกำลังจะจมไปในเปลวไฟแห่งความป่าเถื่อน" มักใช้ในภาษาหนังสือพิมพ์

๒.๒ อารัตทกัมย์ (Synesthesia)

เป็นอุปลักษณะประเภทหนึ่ง ใช้อ่านโอน (transfer) ความรู้สึกที่สัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัส (sense) ทั้ง ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สลับกันทำนั้น ไม่ใช่ในความหมายอื่น เช่น

- จากตาไปหู เช่น นักร้องเสียงทอง

- จากคาไปสู่ใจ เช่น แสงธรรม
- จากหูไปสู่ตา เช่น ควอดัง
- จากจมูกไปสู่ตา เช่น เหม็นหน้า
- จากจมูกไปสู่หู เช่น ชื่อเหม็น
- จากลิ้นไปสู่ตา เช่น ตาเขียว แต่งตัว

เปรียบ หน้า หวน หวน ตา

- จากลิ้นไปสู่จมูก เช่น กลิ่นเปรี้ยว
- จากลิ้นไปสู่ใจ เช่น หวนใจ
- จากกายไปสู่ตา เช่น เนื้อเนียน มอดตา
- จากกายไปสู่หู เช่น เรื่องร้อนหู เสียงนุ่ม
- จากกายไปสู่ใจ เช่น เจ็บใจ อุ่นใจ

ถ้าไม่รู้จักอาวัตพากย์ ให้เรียกอุปลักษณ์ไว้ก่อน และถ้าอาวัตพากย์ใช้กันเป็นพรพหลายอันคิดเป็นจำนวนอยู่ในภาษาแล้ว ก็จะจัดเป็นอุปลักษณ์ไว้พลึง (dead metaphor) เหมือนกัน

๒.๓ นามนัย / อธินามนัย (Metonymy)

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๕, ๒๒) (๑๓๕) กล่าวว่า คือภาพพจน์ที่ใช้คำหรือสิ่งซึ่งบ่งคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาแสดงความหมายแทนสิ่งนั้นทั้งหมด แต่โดยทั่วไปนามนัยมีความหมายมากกว่านั้น และใช้หมายถึงภาพพจน์ที่สิ่งหนึ่งถูกเรียกด้วยชื่อของอีกสิ่งหนึ่งที่คล้ายคลึงหรือชวนให้คิดถึงต่อไปนี้

- เหตุแทนผล เช่น มืออ่อน มือแข็ง (มือแทนการไหว้) อึ้งแข็ง (อึ้งแทนภาษา)

- วัตถุแทนทัศนคติ เช่น ใต้พระทอง เต็มตัว (เพชร ทอง แทนเครื่องประดับที่ทำด้วยสิ่งนั้นๆ) ชีวิตในดงขมิ้น (ขมิ้นแทนผ้ากาชาวาศาสตร์ ผ้ากาชาวาศาสตร์เป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นภิกษุในพุทธศาสนา เป็นนานนัย ๒ ชั้น) ถูกหนัງ (ถูกฟุตบอล) ถูกฉกหวด (ถูกแทนไม้)

- สัญลักษณ์แทนสิ่งที่แทน เช่น ร่วมกตาว-หัตถ์ ฟ้าพิโรธ (ฟ้าแทนพระมหากษัตริย์หรือผู้ที่สูงส่ง) นอกจากนี้ยังรวมถึงการใช้เครื่องหมายการค้าของบริษัทหรือกลุ่มแทนชนิดสินค้าหรือผู้ที่สังกัดในกลุ่มนั้น เช่น เรียกชื่อทีมกีฬาต่างๆ ตามรูปที่ใช้เป็นตราหรือเครื่องหมาย

- ภาษาแทนสิ่งที่บรรจุ เช่น หม้อเดือด กระทะไหม้ (หม้อ กระทะ แทนอาหาร) ปากกำลังจะคาย (ปากแทนสัตว์ป่า)

- เครื่องมือแทนผู้ใช้ เช่น ปากกาคมกว่าควม (นักเขียนมีอุปนิสัยมากกว่านักรบ)

- คำขยายแทนสิ่งที่ขยาย เช่น ไฉยวเกินไก่อ ไฉยวเกินคน (ยาวแทนงูเหลือม ฉายแทนเสือโดยเฉพาะเสือโคร่ง)

- ผู้ประพันธ์หรือผู้ค้นคิดแทนผลงาน เช่น มีชัย แทนดูจอย่างอนามัย

คำว่านามนัยใช้เรียกการแทนที่ของคำนามเท่านั้น ถ้าเป็นการให้ความหมายโดยนัยของคำชนิดอื่นๆ ไม่ใช่คำนาม ไม่เรียกว่านามนัย

๒.๔ สัมพจน์ / สัมพจน์ / อุนามนัย (Synecdoche)

เป็นนามนัยประเภทหนึ่ง และใช้เรียกเฉพาะการแทนที่ของคำนามเหมือนกัน ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๕, หน้า ๒๐๙) กล่าวว่า คือ ภาพพจน์ที่ใช้ส่วนย่อยให้หมายถึงส่วนเต็ม หรือใช้ส่วนเต็มให้หมายถึงส่วนย่อย แต่ความหมายโดยทั่วไปคือภาพพจน์ชนิดหนึ่งที่ส่วนหนึ่งถูกเรียกด้วยชื่อที่สัมพันธ์กันดังต่อไปนี้

- ทั้งหมดแทนส่วนเดียว เช่น ถิ่นของนก (หมายความว่าทั้ง ๆ ที่ นกจะตก แต่เมื่อเป็นคำคำนี้หมายถึงตัวนก) เช่น ถิ่นของนก (หมายถึงสังคมชั้นสูง)

- ส่วนเดียวแทนทั้งหมด เช่น ขาโพ่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีอศิมาดกไป ปีก่าดังจะหมด (เป็นแทนทั้งพิษและสัตว์ป่าทั้งหมด) หรือการเรียกคนโดยใช้อวัยวะส่วนเดียวแทนความงามทั้งหมด เช่น หมื่นม เศวตนา ร่มพวง

- วัตถุเดิมแทนของทั้งหมด เช่น ลูกตะกั่ว หมายถึงลูกปืน แต่อาจรวมถึงอาวุธทั่ว ๆ ไป

- ของสิ่งเดียวแทนของทั่วไป เช่น ก้ามปู ร่อนน้ำชา

- ชื่อเฉพาะแทนชื่อทั่วไป เช่น สุนทรภู่กัณ

ชาติ (ชนิดนี้อาจแยกไปอยู่ในข้อ ๒.๕ ก็ได้)

ถ้าไม่รู้จักสัมพจน์ ให้เรียกนามนัยไว้ก่อน

๒.๕ การตั้งสมนาม (Antonomasia)

เป็นนามนัย และสัมพจน์ประเภทหนึ่ง ใช้ชื่อที่ตั้งขึ้นเรียกคนหรือสิ่งนั้นแทนชื่อเฉพาะ หรือชื่อเฉพาะแทนชื่อทั่วไป ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๕, หน้า ๑๘) กล่าวว่า คือ ภาพพจน์ประเภทหนึ่งซึ่งใช้วิสามานยนามแทนคำแสดงลักษณะ ชื่อ ตำแหน่ง งาน หรือยศศักดิ์ เช่น เรียกคนเจ้าชู้ว่า ลาซาริว เรียกจอมเผด็จการว่า ฮิตเลอร์ เรียกคนรูปชั่วตัวดำ ว่า อวก เรียกผู้หญิงสองใจว่า วันทอง หรือทองใจว่า กาคี

๒.๖ สัญลักษณ์ (Symbol)

คำว่าสัญลักษณ์ อาจหมายถึงภาพพจน์หรือไม่ก็ได้ สัญลักษณ์ที่เราเห็นส่วนใหญ่มักเป็นภาพหรือเครื่องหมายที่แสดงไว้ตามที่ต่างๆ เช่น เครื่องหมายจราจร เป็นต้น สัญลักษณ์แบบนี้ไม่ใช่ภาพพจน์

สัญลักษณ์ในความหมายที่เป็นภาพพจน์คือภาพพจน์ชนิดหนึ่งที่เป็นความกลึกคายมาจากนามนัยและสัมพจน์ ซึ่งเมื่อใช้กันจนเป็นที่รับรู้กันทั่วไปก็กลายเป็นสัญลักษณ์ ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๕, หน้า ๒๐๒) กล่าวว่า สัญลักษณ์คือสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตซึ่งเป็นตัวแทนหรือสิ่งแทนของอีกสิ่งหนึ่ง โดยอีกสิ่งหนึ่งนี้อาจเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรม

หรือความคิดที่เป็นนามธรรมก็ได้

สัญลักษณ์ที่ใช้กันทั่วไปมีมากมาย บางครั้งก็มีความหมายเป็นกลางรับรู้กันทั่วโลก บางครั้งก็รับรู้กันเฉพาะในสังคมใดสังคมหนึ่ง เช่น

- ดอกไม้ อาจแทนผู้หญิง เยาวชน ความรัก
ความสุข

- ดอกบัว แทนพุทธศาสนา หญิงที่มีความ
ประพฤติดี

- ดอกกุหลาบแดง แทนความรัก
- ดอกกุหลาบเหลือง แทนผู้คิดชั่ว
- ธรรมจักร แทนพุทธศาสนา
- ไม้กางเขน แทนคริสต์ศาสนา
- ดิฉาว แทนความบริสุทธิ์
- ฉัตร บัณฑิต แทนความเป็นใหญ่ ความ

เป็นพระราช

- นกพิราบ (ภาษาอังกฤษเรียก dove หมายถึง
ถึงนกประมาณนกเขาและนกพิราบ แต่คนไทยเลือกใช้นกพิราบ) แทนสันติภาพ

- เพชร แทนความมีค่า ความแข็งแกร่ง
- สิงโต แทนความมีอำนาจ

การใช้สัญลักษณ์อาจใช้เป็นนามนัยก็ได้หรือไม่ใช่นามนัยก็ได้ เพราะบางครั้งการกระทำและ
กริยาท่าทางก็เป็นสัญลักษณ์ได้ ไม่จำกัดว่าต้องเป็น
คำนามเสมอไป เช่น

ผู้บริหารทั้งสองฝ่ายหันมามองกัน ก้มหน้าก้มตา

การยกมือทักทายให้กันเป็นสัญลักษณ์ในสังคม
ไทย หมายถึงการทักทาย เป็นมิตรกัน เข้าใจกัน
ประโยคข้างต้นนี้จึงเป็นการใช้สัญลักษณ์แบบที่ไม่ใช่
นามนัย เพราะหากใช้คำว่ามือทักทายแล้ว อาจ
หมายถึงสิ่งที่เล็กน้อย คือความสำคัญ หรือด้อยค่า
ซึ่งเป็นคนละเรื่อง

ดังนั้น การใช้สัญลักษณ์จึงไม่ใช่นามนัยไป
ทั้งหมด และในขณะเดียวกัน นามนัยก็ไม่ใช่
สัญลักษณ์ไปทั้งหมด ยังมีชนิดอื่นๆ ที่ไม่ใช่
สัญลักษณ์ด้วย ดังที่กล่าวไว้ในข้อ ๒.๓

๒.๓ อักษรพจน์ / การเลียนเสียงธรรมชาติ
(Onomatopoeia)

คือการใช้รูปแบบ (form) และคำ
เพื่อเลียนเสียงต่างๆ และในการประพันธ์หมายถึง
การเลียนเสียงที่เกิดจากการใช้คำ ความหมาย และ
จังหวะ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๖, หน้า ๑๕๕)
การใช้ภาพพจน์ชนิดนี้เป็นภาพพจน์เปรียบเทียบเกิด
จากการใช้คำเลียนเสียงประกอบคำกริยาหรือคำนาม
หรือคำอื่นๆ ในประโยค และเมื่อใช้กันเป็นที่เข้าใจ
กันมากเข้าก็คลี่คลายมาเป็นลำดับ จนใช้แทนกริยา
อาการหรือคำนามนั้นๆ ได้ ดังเราจะเห็นว่า การใช้คำ
เลียนเสียง (ธรรมชาติ หรือไม่ใช่ธรรมชาติ) ประกอบ
อาการต่างๆ ไม่ใช่ภาพพจน์ แต่ถ้าใช้แทนที่อาการ
นั้นเป็นภาพพจน์ เช่น

เสียงระเบิดดังป๊อป ไม่ใช่ภาพพจน์

เกิดขึ้นขึ้นที่โน่นที่นี้ เป็นภาพพจน์ เพราะ
เป็นการใช้คำว่าเบื้มแทนระเบิด

เสียงโทรศัพท์ดังกริ่งกรังอยู่ในห้อง ไม่ใช่
ภาพพจน์

กริ่งกรังมาคุยกับบ้าง เป็นภาพพจน์ เพราะ
เป็นการใช้คำว่ากริ่งกรังแทนการโทรศัพท์ เป็นต้น

๓. เปรียบเทียบสัตว์และสิ่งไม่มีชีวิตเหมือน มนุษย์

อาตเหมือนในด้านใดด้านหนึ่ง หรือให้
มนุษย์พูดด้วย แบ่งเป็นชนิดย่อยคือ

๓.๑ บุคลาธิษฐาน (Personification)

คือการสมมติสิ่งไม่มีชีวิต ความคิด
นามธรรม หรือสัตว์ ให้มีสติปัญญา อารมณ์ หรือ
กิริยาอาการของมนุษย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๕,
หน้า ๑๖๓) เช่น

น้องชายพระจันทร์ดูท่าทางกำลังมอง
ถึงจะมองก็ไม่เห็นเป็นอะไร
ท่านก็ต้องไปใจพระอยากให้เรารวมใจ

.....
จันทร์ไม่มองน้องชายอะไร

ตาขแมร์เห็นลาวยังจ้อง

(เพลงจูบเขี้ยวจันทร์)

๓.๒ ความผิดพลาดเหตุอารมณ์

(Pathetic fallacy)

เป็นบุคลาธิษฐานประเภทหนึ่ง ราช-
บัณฑิตยสถาน (๒๕๓๕, หน้า ๑๖๑) กล่าวว่า คือการ
ใช้อารมณ์สะท้อนใจอย่างผิดๆ ทำให้มีการพรรณนา
ธรรมชาติเข้าจึงเกินไป โดยนำอารมณ์และความรู้
สึกของมนุษย์ไปใส่ให้แก่สิ่งไม่มีชีวิต ข้อนี้ตำราส่วน
ใหญ่จัดเป็นกลการประพันธ์ ไม่ได้จัดเป็นภาพพจน์
แต่ในที่นี้ถือว่าเหมือนบุคลาธิษฐานจึงจัดรวมกันไว้

๓.๓ สมมติภาวะ (Apostrophe)

คือภาพพจน์แบบหนึ่งที่ผู้เขียน (หรือ
มนุษย์ผู้อื่น) กล่าวกับสิ่งของ สถาน ที่ นามธรรม
ข้อคิดเห็น บุคคลที่ล่วงกรรมไปแล้ว หรือบุคคลที่
มิได้ปรากฏตัวในที่นั้น (และมีได้ใช้วิธีอื่นสื่อสารกัน)
เสมือนว่าเป็นสิ่งมีชีวิต หรือปรากฏตัวอยู่ในที่นั้น
ด้วย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๕, หน้า ๑๖๑)
โดยทั่วไปหมายถึงรวมทั้งสัตว์ พืช และสิ่งไม่มีชีวิตทั้ง
หมด

ในชีวิตประจำวัน คนนิยมพูดกับสิ่งที่อยู่ใกล้
ตัวเมื่ออยู่ตามลำพัง เช่น ตูกลดา สัตว์เลี้ยง หรือสมุค
บันทึก เช่น เจ้าลูกหมีย้อย เจ้าหมาน้อย สมุคจ๋า แต่
ในวรรณกรรมอาจพูดกับสิ่งอื่น ๆ อีกมาก เช่น

ถ้าความเอ๋ยจะด่วนไปก่อนแล้ว

เกลยแก้วพิณดูยี่สุนส์

จะโรยร้างห่างสิ้นกลิ่นนวล

ถ้ามีอยู่ก็อาจจะมาพบ (ขุนช้างขุนแผน)

อโศกอุแสนสุข

ช่วยลับทุกข์ซ้ำสักครา

โศกเศร้าผาสุรา

อ้อโศกโรคซ้ำร้าย (พระนาคีหาวง)

ข้าแต่องค์ จุฬาทรีคุณ

ดวงใจข้าอาศูรหนักหอย (เพลงจุฬาทรีคุณ)

๓.๕ การอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์

(Invocation)

เป็นสมมติภาวะประเภทหนึ่ง ใช้เรียกบทไหว้ครุตอนที่กวีอัญเชิญพระหรือเทพเจ้าให้มาประสิทธิ์ประสาทความบันเทิงใจในการแต่งวรรณกรรม และเพื่อเป็นสิริมงคล ไม่ให้โชคร้ายในชีวิตประจำวัน

๔. เปรียบเทียบจริง

แบ่งเป็นชนิดย่อยคือ

๔.๑ อคติพจน์ / อธิพจน์ (Hyperbole)

คือการกล่าวเกินจริงเพื่อเน้นความรู้สึก Stageberg & Anderson (c1952, p. 445) เรียกว่า overstatement บางตำรารวมกันโดยกล่าวว่า เป็นสิ่งเดียวกัน ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๕, หน้า ๑๑๑) กล่าวว่า คือภาพพจน์ซึ่งมีข้อความที่กล่าวให้เกิน

จริงสำหรับเน้นข้อความ อีกนัยหนึ่งคือการกล่าวเปรียบเทียบกับใช้ถ้อยคำเกินจริง เป็นการเน้นให้เกิดความรู้สึก ในภาษาไทยนิยมใช้กันมากทั้งในภาษาวรรณคดีและภาษาปาก จนเกิดเป็นสำนวนทั้งถ้อยคำใหม่ที่ใช้กันจนติดปากในชีวิตประจำวัน เช่น

รักเท่าฟ้า หิวไส้จะขาด ยิ่งกันหุ้ลดับดับไหม้ (หุ้ลดับคือหุ้ลดับดับไหม้คือดับกระสุนปืน) คอยตั้งโกฏีปี ชาติหน้าตอนบ่ายๆ คอยกับตัวเรื่องร้อยแปด เทียวร้อยเอ็ดเจ็ดแปด

ในคำประพันธ์ก็มีภาพพจน์ชนิดนี้มาก เช่น
ถึงม้วยดินฮันฟ้ามหาสมุทร
ไม่สิ้นสุดความรักสมครสมาน

(พระอภัยมณี)

ความขุนศิริช้น

ขนาดอ้าย แอ้ม

รักบ่หาครบหาย

หกฟ้า

สุริยันพรจฉาย

จากโลก ไปฤ

ไฟแอมอ้วรฮั้ว

ห่อนอ้วรออัย

(นิราศกรีนาร์)

๔.๒ ภาพพจน์ลดค่า (Tapinosis)

คือการใช้อคติพจน์มาทำให้สิ่งที่กล่าวถึงนั้นดูด้อยค่าหรือด้อยความสำคัญลง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๕, หน้า ๒๐๕) อย่างเช่นเมื่อกล่าวถึงภรรยาของนายพลผู้หนึ่ง ผู้ที่ไม่ชอบและไม่รู้สึกชื่นชมอาจเรียกว่า “วิมานของนายพลคนนั้น” ในเชิงเยาะเย้ยหรือดูหมิ่น เป็นต้น

๕. เปรียบต่ำกว่าจริง

คือภาพพจน์ประเภทที่มีการใช้คำตรงกันข้ามกับประเภทที่ ๔ แบ่งเป็นชนิดย่อยคือ

๕.๑ อวพจน์ (Meiosis / Understatement)
Beckson & Ganz (c1990, p. 292)

กล่าวว่า meiosis คือสิ่งเดียวกับ understatement
ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๘, หน้า ๓๓๕)
กล่าวว่า อวพจน์ คือการพูดเน้นความด้วยการลดความหมายให้ล้อยลง มักใช้ในแนวที่สวนทางกับความหมายที่แท้จริงเพื่อให้เกิดอารมณ์ขัน หรือเสียดสี อาจใช้ในการบรรยายสิ่งที่รุนแรงให้เบาลง หรือใช้ลดความสำคัญของสิ่งที่กำลังกล่าวถึง เช่น เมื่อเห็นผู้อื่นมีผลงานคืออาจกล่าวเพียง “พอไรได้” “ก็ดีมี” บางครั้งก็เป็นการต่อมั่วของผู้พูดเอง เช่น เมื่อมีผู้ถามว่าทำอะไรได้หรือไม่ก็อาจจะตอบว่า “ก็พอเป็น” “พอไรได้” เวลาเสนอผลงานค้นคว้าแปลกใหม่ก็กล่าวว่า “หวังว่าจะเป็นประโยชน์กว่า”

๕.๒ อุปนิสธ (Litotes)

เป็นอวพจน์ประเภทหนึ่ง คือภาพพจน์ที่มีข้อความกล่าวให้น้อยกว่าความเป็นจริงเพื่อการเน้น มักใช้ในภาษาพูดประจำวันในรูปปฏิเสธบอกเล่า และตามปกติจะมีเจตนาประชดประชันแฝงอยู่ด้วย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๘, หน้า ๓๓๖)

เป็นการปฏิเสธสิ่งที่ตรงกันข้ามเพื่อเน้นให้เห็นความดี สวย เก่ง เลิศเจด เช่น

ไม่เฒ่า ไม่ธรรมดา ไม่เป็นสองรองใคร ไร้เทียมทาน จมูกพูดผลาญปราศจากมลทิน

ซึ่งไม่ได้หมายความว่าอยู่ระดับกลางๆ หรือสืทัดเทียมกับผู้อื่นเท่านั้น แต่ดีกว่าด้วย

๖. เปรียบกับสิ่งที่ตรงกันข้าม

แบ่งเป็นชนิดย่อยคือ

๖.๑ ปฏิทรรศน์ / ปฏิภาคพจน์ (Paradox)

คือคำกล่าวที่มองอย่างผิวเผินแล้วจะขัดกันเองหรือไม่น่าเป็นไปได้ แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกลงเป็นคำกล่าวที่มีความหมายลึกซึ้งและเป็นไปได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๘, หน้า ๓๖๐)

ปฏิทรรศน์มักอยู่ในรูปของประโยคหรือข้อความที่แสดงความขัดแย้งกัน อย่างเมื่อเกิดเหตุการณ์หนึ่งแล้วก่อให้เกิดอีกเหตุการณ์หนึ่งที่ยังกัน เช่น

ศัตรูคือยาแก้ดัง น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย รักยาวให้มัน รักสั้นให้ต่อ ยิ่งเร่งยิ่งช้า

๖.๒ ภาวะแย้ง (Antithesis)

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๘, หน้า ๔๘) กล่าวว่า ภาวะแย้งไม่ใช่ภาพพจน์ เป็นกลการประพันธ์ที่ใช้คำหรือข้อความที่มีความหมายตรงกัน

ข้ามหรือแตกต่างกันมาเทียบกันเพื่อให้ความหมาย
คมชัดขึ้น ส่วน Beckson & Ganz (c1990, p. 6)
กล่าวว่า เป็นภาพพจน์วาทศิลป์ (rhetorical figure)
ไม่ใช่ภาพพจน์เปรียบเทียบ เพราะไม่ได้เปลี่ยน
ความหมายของคำ ไม่เหมือนกับภาพพจน์ประเภท
อุปมาอุปไมยหรืออุปมาอุปไมยฐาน (Beckson, & Ganz,
c1990, p. 232) แต่คำภาษาไทยมักรวมภาพพจน์
วาทศิลป์ไว้เป็นภาพพจน์ชนิดหนึ่งด้วย และถ้าดู
จากความหมายโดยรวมของข้อความก็ล้วนแต่เป็น
ความเปรียบ หลักของภาวะแย้งคือการนำเอา
ลักษณะที่ตรงกันข้ามกันมาวางไว้คู่กันเพื่อแสดงให้เห็นว่า
ลักษณะที่ตรงข้ามนั้นเกิดในคนคนเดียว
หรือของสิ่งเดียวกัน แต่อาจไม่ได้เกิดในอวัยวะ
เดียวกันหรือขณะเดียวกัน ก็ส่วนหนึ่งเป็นอย่างหนึ่งแต่
อีกส่วนหนึ่งต่างออกไป เช่น

หน้าเมื่อใจเสีย ปากหวานกันเปรี้ยว มือถือ
ปากปากเอือม คิ้วฉายปลายตก ตีเหมือนน้ำ กว้าง
เหมือนกะลา

Stageberg & Anderson (c1962, p. 432)
กล่าวว่า antithesis คือสิ่งเดียวกับ contrast แต่ราช-
บัณฑิตยสถาน (๒๕๓๕, หน้า ๖๕) กล่าวว่า การ
เปรียบเทียบ (contrast) ไม่เหมือนภาวะแย้ง และไม่ใช่ว่า
ภาพพจน์ เป็นกลการประพันธ์อีกชนิดหนึ่ง

๖.๓ ปฏิพจน์ (Oxymoron)

คือภาพพจน์ซึ่งนำเอาคำและความ

หมายที่ไม่สอดคล้องกันและดูเหมือนจะขัดแย้งกันมา
รวมไว้ด้วยกันเพื่อให้เกิดผลเป็นพิเศษ (ราช-
บัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๕, หน้า ๑๕๗) หลักของปฏิ-
พจน์คือการนำเอาลักษณะที่ขัดกันมาประสมกันเพื่อ
แสดงให้เห็นว่าลักษณะที่ขัดกันนั้นเกิดในคนคนเดียว
กันหรือของสิ่งเดียวกันในเวลาเดียวกันแยกไม่ได้ เช่น

อดวิริยะปัญญาอ่อน ไฟเย็น ปากอนกริต
ความรักสีดำ โลกหกลึกขาว มาบปฐพี คดรัก ทั้งรัก
ทั้งเกลียด กิ่งแก้วเหี่ยวแห้ง

ปฏิพจน์มักจะอยู่ในรูปของคำประสม คำ
ซ้อน หรือวลี ไม่ค่อยยาวดังที่เป็นประโยค วิธีที่จะ
สังเกตความแตกต่างของปฏิพจน์กับปฏิทรรศน์คือ
ให้ดูโครงสร้างของข้อความ เช่น

ไฟเย็นที่ตัวห้อง รถมอเตอร์เข้ามาในครอบ
ครวของเร เป็นปฏิพจน์

ไฟแห่งความหวาดกลัวกำลังแผดเผาอย่าง
รวดเร็วจนฉันรู้สึกเย็นวามไปทั่วร่าง เป็นปฏิทรรศน์
ถ้าปฏิพจน์อยู่ในประโยคจะอยู่ในรูปต่อไปนี้
เช่น

สงครามเสร็จสิ้นลงแล้วแต่ความสงบในใจ
คนที่ฉันไม่เกิด เป็นปฏิพจน์

แต่ถ้ากล่าวว่ สงครามครั้งนี้ฉันมาซึ่งสันติ-
ภาพ เป็นปฏิทรรศน์

ถ้าไม่รู้จักรภาวะแย้ง และปฏิพจน์ ให้เรียก
ปฏิทรรศน์ (หรือปฏิภาคพจน์) ไว้ก่อน

๖.๕ การแฝงนัยด้วยถ้อยคำ / การแฝงนัยใน คำบอกเล่า

(Verbal irony / Irony of statement)

การแฝงนัย (irony) มีทั้งหมด ๕ ชนิดด้วยกัน ส่วนใหญ่ไม่ใช่ภาพพจน์ เป็นกลการประพันธ์ ซึ่งจะไม่กล่าวถึงในที่นี้ แต่มีอยู่ชนิดหนึ่งที่เป็นภาพพจน์เปรียบเทียบ (trope) ไล่ตั้งแต่ชนิดนี้เป็นการใช้คำที่มีความหมายตรงข้ามกับที่ตั้งใจ ส่วนใหญ่ถ้าข้อความที่เป็นคำชมจะมีความหมายเชิงตำหนิตะเคียน และกลับกัน เช่น แม่ตัวดี งามหน้า เป็นต้น ก็คือการกล่าวประชดประชันนั่นเอง

ทฤษฎีการคิดค้น

ฝั่งเค้า (ทวาทศมาส)

ในชีวิตประจำวันคนไทยก็นิยมใช้อ้างกันมากพอสมควรเพราะคนไทยมีนิสัยเจ้าบทเจ้ากลอน เช่น วันแต่เขาเอื้อมเป็นเอง

บางทีก็นำข้อความมาใช้โดยตรงไปตรงมา เช่น ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว

แต่บางทีก็อาจเปลี่ยนไปมีความหมายเสียตีสี่เชิงประชดประชันเสียแทน เช่น ใครใคร่ค้าขายค้ากำ ใครใคร่รักใคร่รักใคร่ เป็นต้น

๗. เปรียบเทียบตั้งคำถาม

๗. เปรียบกับเรื่องอื่นหรือกล่าวอ้างจากที่อื่น

ได้แก่ การอ้างถึง หรือการกล่าวหา หรือ
ปฏิรูปพจน์ (allusion)

คือการกล่าวถึงเรื่องอื่นนอกเรื่องที่เราเขียน
เช่นกล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรม
อื่นๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๘, หน้า ๕) เช่น

เจ้าปัทมเป็นพระเอกคิดโกโ

ถึงกาหลงทรงโศกกับสาวสุด

ถึงสวนพระยงครวญกับสรคหรง

นั่นเป็นองค์พระเหมือนพระแหงทอง

(ขุนช้างขุนแผน)

สมุทโธมรตร้าง

แรมคืน-

เรียกว่า คำถามเชิงวาทศิลป์ หรือ ปฏิปจน์
(rhetorical question)

คำทั้งสองนี้มีความหมายไม่เท่ากัน คำว่า
ปฏิปจน์มีความหมายแคบกว่า หมายถึงคำถามที่
ไม่ต้องการคำตอบเพราะทราบอยู่แล้ว ราชบัณฑิตย-
สถาน (๒๕๓๘, หน้า ๑๙๑) ไม่ถือว่าคำถามเชิง
วาทศิลป์เป็นภาพพจน์ และกล่าวว่า คำถามเชิง
วาทศิลป์คือคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบเพราะรู้
คำตอบชัดเจนอยู่แล้ว ที่ใช้รูปประโยคคำถามก็เพื่อ
เป็นการเน้นให้ข้อความมีน้ำหนักดึงดูดความสนใจ
หรือให้ข้อคิด แต่ในความหมายกว้าง คำถามเชิง
วาทศิลป์ถามได้หลายแบบ เช่น

- คำถามที่รู้คำตอบแล้วว่าต้องเป็นคำตอบ

ชนิดใด เช่น คำตอบรับ คำตอบปฏิเสธ คำตอบประเภท ไคร อะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร ทำไม เช่น

ไครหนอ รักเรท่ำชีวิต

ไครหนอ ปรานีไม่มีเมื่อคนตาย

ไครหนอ รักเราไร้เพียงรูปกาย

รักเขาไม่หน่าย มีคิดทำตาย ไครหนอ

(เพลงไครหนอ)

คำถามประเภทนี้ใช้คำถามอื่นเป็นเชิงประจักษ์ประชันกันมากในชีวิตประจำวัน เช่น ไครว่าใช้ ใช้ได้ที่ไหน มีเมื่อไหร่ ไครบอกว่าฉันจะไปทำไมจะทำไมได้

- คำถามที่ดังอย่างรวดเร็วต่อเนื่องกันเป็นชุด ซึ่งไม่ต้องการคำตอบจริงจัง เช่น

เราจะเล่นกันการวิจัยได้หรือไม่

ถ้าได้จะเกิดผลเสียกับใครหรือไม่

เราหาข้อมูลได้ที่ไหน

มันจะวิเคราะห์ได้อย่างไร

คำถามที่ใช้ถามผู้อื่นหรือตนเองอย่างประหลาดใจ หิตวงงงววย หรือไครหนอ ซึ่งตอบได้ยาก (ชนิดนี้จะไม่รู้คำตอบ) เช่น

ทำไมถึงต้องเป็นเรา

ทำไมถึงทำกันฉันได้

ถ้าเราจะรักกันได้ได้อย่างไร

บางครั้งเป็นการรำพึงรำพัน แต่ไม่ยาวนาน เพราะถ้ายาวจะกลายเป็นโวหารหรือกถาประพันธ์

ชนิดหนึ่ง เรียกว่า บทว่าพียง (soliloquy) ซึ่งเป็นการพูดกับตนเอง

๕. เปรียบเทียบเป็นขั้น ๆ

เรียกว่า บันไดคำ (climax)

มักใช้ในคำประพันธ์มากกว่าภาษาพูด เพราะต้องการการเรียบเรียงข้อความที่รวบยอดแล้ว เช่น

ห้ามหญิงใจอย่าให้ มีควัน

ห้ามสุริยแสงจันทร์ ส่องใจรี

ห้ามคนดูให้หัน คั่นแล้ว

ห้ามดั่งนี้ไว้ได้ ซึ่งห้ามมันท

(โคลงโอภาสี)

ใครจะไว้ใจอะไรคนใจคิด

ยศอันคิดไว้ใจในสิ่งหัว

หนึ่งอย่าไว้ใจทะเลทุกเวลา

สองอัคร์จันทน์ธรรมาวุธใจ

สามผู้ถืออาวุธสุดจักรวาล

สี่ผู้หญิงทั้งหลายอย่ากราบไถ่

ห้ามหากษัตริย์ทรงฉัตรชัย

ถ้าแม้ใครประมาทอาจตายเอย

(นิทานเวตาล)

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๕, หน้า ๔๑-๔๒)

ไม่ถือว่า climax เป็นภาพพจน์ และแปล climax ว่า จุดสุดยอด เพียงความหมายเดียว

ภาพพจน์เปรียบเทียบ (trope) ประเภทที่
เปรียบเทียบหรือเปรียบเทียบ เป็นรวมเรียกว่า figure of
similarity เช่น อุปมา อุปลักษณ์ นามนัย และ
อุทาหรณ์ ภาพพจน์ประเภทนี้จะประกอบด้วย
สาระ หรือทางไวยากรณ์บาลีเรียกว่า อุปเมชยะ
(tenor) คือ สิ่งที่ตั้งใจจะเปรียบ หรือสิ่งที่กำลัง
พูดถึงอยู่ และ สื่อ หรือทางไวยากรณ์บาลีเรียกว่า
อุปมวนะ (vehicle) คือสิ่งที่นำเข้ามาเปรียบ เพราะมี
ความคล้ายคลึงในคำในด้านหนึ่งกับสิ่งที่พูดถึงอยู่

ในชีวิตประจำวัน เราจะได้ยินคนไทยใช้
ภาพพจน์ในสำนวนภาษาพูดกันอย่างอิสระเป็นธรรมชาติ

ชาติโดยไม่ได้ใช้ความตั้งใจเป็นพิเศษ และไม่คำนึงว่า
จะเป็นภาพพจน์ชนิดใด ประเภทใด เป็นภาพพจน์
วรรณศิลป์หรือภาพพจน์เปรียบเทียบ ทั้งนี้ รวมไปถึง
ถึงการใช้อย่างหลากหลายประเภทซ้อนกันบ่อยครั้ง
หรือข้อความเดียวกันโดยไม่จำกัดประเภทด้วย เช่น

ยายนี้เต็มจนทะลุเขี้ยว (อ่าววัดปากน้ำซ้อน
กับบุคลาธิษฐาน)

เธอคือโอเดรียจากทะเลทราย คือ โออุ่น
ก้นกวางความเหนียวหนาว (อุปลักษณ์ซ้อนกับภาวะ
แย้ง)

นับเป็นความร่ำรวยอย่างหนึ่งของภาษาที่
ควรแก่การศึกษานะอนุรักษไว้

รายการอ้างอิง

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๕). พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม: ภาพพจน์ ไวยากรณ์ และกลการประพันธ์

ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

Beckson, Karl, & Ganz, Arthur. (c1990). *Literary Terms: A Dictionary*. Calcutta: Rupa.

Brown, Lesley, and Williams, Alex (Eds.). *The Cassell Compact Dictionary*. (c1998). London:
Cassell.

Stageberg, Norman, & Anderson, Wallace L. (c1952). *Poetry as Experience*. N.Y.:
American Book Company.
